

Ks. dr hab. Bogdan Czyżewski, prof. UAM
Nauki teologiczne

Recenzja osiągnięć Ks. dra Krzysztofa Sordyla ubiegającego się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych w dyscyplinie patrologia.

Wykonana na zlecenie Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów z dnia 01.09.2015 r.

1. Najważniejsze fakty z życiorysu zawodowego Kandydata

Ks. dr Krzysztof Sordyl ur. się 24 grudnia 1974 r. w Bielsku-Białej. Po zdaniu matury w 1993 r. wstąpił do Wyższego Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego w Krakowie. Tam też w Papieskiej Akademii Teologicznej ukończył studia wyższe i zdobył tytuł magistra teologii na podstawie pracy: „Bóg i tajemnica człowieka. Studium *Wykładu wiary prawdziwej* Jana z Damaszku”. Kolejny etap drogi naukowej kandydata to studia specjalistyczne z zakresu patrologii w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie uwieńczone licencjatem z teologii (2004 r.) i stopniem doktora nauk teologicznych w zakresie patrologii (2007 r.). Tematem dysertacji było „Wczesnochrześcijańskie pojęcie Boga. Polemiczne aspekty teologii Nowacjana w *De Trinitate*”. W roku 2008 Kandydat kontynuował studia, tym razem w Rzymie w renomowanym Instytucie Patrystycznym Augustinianum. Podstawowym celem pobytu w Wiecznym Mieście było zebranie i przygotowanie materiałów do pracy habilitacyjnej. Odbył także kurs archeologii chrześcijańskiej organizowany przez „Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana” w Rzymie.

2. Ocena osiągnięć naukowych

a) Ocena głównego osiągnięcia – monografii habilitacyjnej

Głównym osiągnięciem naukowym Ks. dra Krzysztofa Sordyla jest publikacja zatytułowana: „Pryscylilianizm. Teologia i historia”, Wydawnictwo WAM, Kraków 2015, ss. 426, stanowiąca podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego nauk teologicznych.

Opracowanie Kandydata rozpoczyna się *Wprowadzeniem* (s. 7-21), w którym uzasadnia potrzebę podjęcia tematu badawczego związanego z historią i doktryną pryscylianizmu. Zapoznaje czytelnika dosyć szczegółowo ze stanem badań wspomnianego zagadnienia biorąc pod uwagę nie tylko obecny czy poprzedni wiek, ale cofnął się aż do średniowiecza. Przedstawia też metodę, którą zastosował w swojej pracy i słusznie stwierdza, iż należało wykorzystać „pluralizm metod badawczych” (s. 15) ze względu na wielowątkową problematykę zawartą w pismach pryscyliańskich i antypryscyliańskich. Bierze mianowicie pod uwagę kontekst filologiczny, historyczno-polityczny, religijny oraz historiograficzny. Dzięki temu daje możliwie szerokie spojrzenie na doktrynę Pryscyliana, zarówno w jej aspekcie teologicznym jak i historycznym. W zależności od podejmowanej tematyki używa odpowiedniej metody: teologicznej, gdy analizuje teksty źródłowe, filologicznej, kiedy zajmuje się semantyką, historyczno-porównawczej, kiedy próbuje zweryfikować ewentualne związki doktryny pryscyliańskiej z myślą filozoficzną i teologiczną.

Postawione przez Autora opracowania pytania o sposób pojmowania Boga, człowieka i świat przez Pryscyliana, jego uczniów i przeciwników, wydają się być ze wszech miar słuszne i konieczne, by poznać pełną doktrynę pryscyliańską. Odpowiedzi na nie udzielone zostały w pięciu rozdziałach książki. Najpierw Ks. Sordyl zajmuje się krytyką dostępnych źródeł pryscyliańskich i antypryscyliańskich (s. 23-89). Następnie charakteryzuje postać Pryscyliana i założoną przez niego sektę (s. 90-187). Dalej, w rozdziale trzecim pojawiają się tematy typowo teologiczne uwzględniające sposób pojmowania Boga, nauki trynitarniej i chrystologicznej obecne w doktrynie pryscyliańskiej (s. 188-263). Kolejna część pracy Ks. Krzysztofa Sordyla odnosi się do innych jeszcze zagadnień poruszanych przez Pryscyliana, mianowicie do nauki o stworzeniu świata i człowieka. Opisując te tematy, Autor opracowania uwzględnił źródła antypryscyliańskie oraz myśl chrześcijańskiego teologa i historyka Orozjusza (s. 264-295). W końcu w ostatnim rozdziale Ks. Sordyl analizuje astrologię, angelologię i demonologię w wydaniu Pryscyliana i jego zwolenników (s. 296-342). Klamrą zamykającą wszystkie zagadnienia zawarte w opisanych powyżej pięciu rozdziałach jest *Podsumowanie* (s. 343-357). Swoją pracę Ks. dr K. Sordyl kończy wykazem bibliografii, w

której uwzględnił źródła podstawowe i drugorzędne oraz opracowania (s. 363-393).

Podjęta w książce problematyka jest ważna dla teologii z kilku powodów. Pryscylianizm uchodzi ciągle za niezbadany do końca kierunek ascetyczno-moralny uważany przez jednych za ortodoksyjny, przez drugich zaś za heterodoksyjny. Całościowe zatem studium teologiczno-historyczne wydaje się konieczne, by chociaż w części poznać doktrynę wypracowaną przez założyciela – Pryscyliana, kontynuowaną przez jego uczniów i zwolenników. Pryscylian z całą pewnością zasługuje na rzetelną monografię o sobie, chociażby z tego względu, że stał się pierwszą ofiarą, w dosłownym tego słowa znaczeniu, polityki religijnej. Cesarz Maksymus w 385 r. skazał go na ścięcie, a jego zwolenników na wygnanie. Wyrok oczywiście wykonano, co spotkało się z oburzeniem ze strony ówczesnego papieża Syrycjusza i niektórych biskupów. Poza tym, w polskiej teologii, brakuje rzetelnego i możliwie obszernego opracowania pryscylianizmu. Publikacja Ks. dra Krzysztofa Sordyla z całą pewnością uzupełnia tę lukę i jednocześnie powoduje, że na gruncie polskim można zaliczyć go do grona znawców doktryny pryscylińskiej.

Monografia „Pryscylianizm. Teologia i historia” bazuje na źródłach, które Autor próbuje usystematyzować pod względem ich autentyczności. Bardzo ważna dla całości pracy pozostaje analiza zróżnicowanych źródeł, z których do najważniejszych należą: autentyczne dzieła Pryscyliana, ale także dzieła jemu przypisywane, następnie orzeczenia synodalne oraz utwory jego zwolenników i przeciwników. Dzięki temu czytelnik ma możliwość odkryć w nich treści teologiczne, a zwłaszcza odczytać doktrynę głoszoną przez Pryscyliana i jego zwolenników. Ukazany zaś kontekst historyczny pozwala umieścić naukę Pryscyliana w toczących się wówczas debatach teologicznych. Na tym polega też nowość recenzowanej pracy, zinterpretowana została mianowicie doktryna Pryscyliana i jego uczniów w wymiarze historycznym i teologicznym bez przyjmowania wcześniejszych uprzedzeń. Stwierdzenie ortodoksyjności nauki Pryscyliana bądź też jej brak, wynika z dogłębnej analizy różnych źródeł. Ks. Krzysztof Sordyl uczciwie przedstawia poglądy Pryscyliana i jego zwolenników, o których z całą pewnością nie można powiedzieć, że w całości są zgodne z ówczesną doktryną Kościoła, ale też nie wszystkie należy zakwalifikować do heretyckich.

Praca Ks. dra K. Sordyla posiada też pewne niedoskonałości, na które chciałbym wskazać w kilku punktach.

Habilitant, co jest godne podkreślenia, dobrze orientuje się w stanie współczesnych badań nad pryscylianizmem, referuje bowiem często opinie światowych uczonych, zajmujących się tym zagadnieniem. Brakuje mi jednak wyraźnej oceny ich poglądów. Odnoszę niekiedy wrażenie, iż Habilitant zbyt mocno ulega tym opiniom. Przykładem jest analiza szesnastej anatemy Synodów z Bragi z 561 i 572 r. potępiającej pryscyliański zwyczaj przerywania postu w Wielki Czwartek i uczestniczenia w Mszach za zmarłych (s. 177-179). Ks. K. Sordyl podaje oceny uczonych na ten temat, brakuje mi jednak jego zdania lub też wyraźnego podpisania się pod którąś z interpretacji. Podobnie jest ze stwierdzeniem dotyczącym mitu o Dziewicy Światłości przyjętym przez Pryscylian (s. 333-334). Autor podaje krótko stanowisko A. B. Goosena (s. 334), brakuje mi jednak jego zdania w tej kwestii. Tak samo jest w przypadku wspomnianego przez manichejczyków boga Balsamusa, do którego odwołuje się Pryscylian. Habilitant powołuje się m.in. na zdanie S. J. Sáncheza, nie ma natomiast jego rozstrzygnięcia. W przytoczonych przypadkach odnieść można wrażenie, że Autor opracowania posługuje się metodą referującą, tymczasem oczekiwałbym niekiedy jego samodzielnej oceny wypowiedzi i doktryny Pryscyliana.

Trudno się też zgodzić z twierdzeniami, jakoby Ignacy Antiocheński rozwinął chrystologię o tendencjach modalistycznych (s. 246). Uważam, że przywołane fragmenty jego listów: *Do Polikarpa* (III 2), *Do Kościoła w Efezie* (VII 2) oraz *Do Kościoła w Magnezji* (VIII 2), skierowane są raczej przeciwko doketom i mają na celu ukazanie prawdziwego bóstwa i człowieczeństwa Chrystusa. Daleki byłbym też od stawiania tezy, iż Meliton z Sardes był zwolennikiem modalizmu (s. 246). Jego homilia posiada głębokie zabarwienie paschalne i w taki sposób należy ją odczytywać. Wówczas podejrzenie go o jakikolwiek modalizm jest całkowicie nieuzasadnione.

W drugim rozdziale brakuje mi chociażby krótkiego punktu, który uwzględniłby stanowisko niektórych biskupów, zwłaszcza Kościoła Zachodniego wobec skazania Pryscyliana na śmierć. Czuje się bowiem wyraźny niedosyt, dlaczego papież Syrycjusz ograniczył się wyłącznie do oburzenia, a biskupi, jak chociażby św. Ambroży z Mediolanu i św. Augustyn protestowali. Czyżby nie mieli żadnego wpływu na decyzję cesarza

Maksymusa? Sądzę, że ten wątek powinien znaleźć się w tak ważnym opracowaniu dotyczącym historii i teologii pryscylianizmu.

Chciałbym też zgłosić trzy uwagi natury metodologicznej. Pierwsza dotyczy układu dwóch pierwszych rozdziałów. Czy nie byłoby lepiej odwrócić ich kolejności, mianowicie najpierw przedstawić założyciela pryscylianizmu, następnie zaś zająć się jego pismami i pismami przeciwników? Taki układ pozwala spojrzeć na dzieła Pryscyliana i ocenić je z perspektywy jego życia i prowadzonej przez niego działalności. Jest to ważne również z tego powodu, że w przypadku Pryscyliana mamy do czynienia także z orzeczeniami synodalnymi, które uznały niektóre jego wypowiedzi za błędne.

Druga uwaga natury metodologicznej odnosi się do wykazu bibliografii. W bogatym zestawie bibliograficznym może dziwić umieszczenie w ogólnym punkcie zwanym „Źródła” na jego końcu w punkcie 3 „Pomoce: słowniki, encyklopedie” (s. 375-377). Osobiście nie zaliczyłbym tego rodzaju literatury do źródeł, tym bardziej w pracy o charakterze patrystycznym. Są to raczej narzędzia pracy, ewentualnie należało umieścić je jako osobny punkt po „Opracowaniach”.

Ostania wreszcie uwaga metodologiczna dotyczy podsumowań. Pojawiają się one po pierwszym i po piątym rozdziale, nie ma ich natomiast po zakończeniu pozostałych. Wydaje mi się, że należało zachować w tym względzie konsekwencję metodologiczną. Poza tym, są one bardzo potrzebne, tym bardziej że Autor przekazuje wiele faktów opartych na materiałach źródłowych oraz referuje ważne opinie badaczy pryscylianizmu. Dlatego pewne usystematyzowanie ich w postaci syntezy po każdym rozdziale byłoby wskazane, aby właściwie ocenić, z punktu widzenia historycznego i teologicznego twórcę pryscylianizmu, jego doktrynę oraz tych wszystkich, którzy ją wyznawali i dalej przekazywali.

Zgłoszone powyżej uwagi w niczym jednak nie osłabiają całej pracy, zarówno pod względem merytorycznym, formalnym jak i metodologicznym. Stanowi ona bez wątpienia nowe i możliwe całościowe spojrzenie na pryscylianizm i jego założyciela. Dlatego oceniam pozytywnie główne osiągnięcie naukowe - książkę habilitacyjną Ks. dra Krzysztofa Sordyla.

b) Ocena pozostałego opublikowanego dorobku naukowego

Poza opisaną wyżej monografią, która stanowi podstawowe osiągnięcie naukowe Kandydata, należy wspomnieć o pozostałych jego publikacjach. Ks. K. Sordyl jest autorem 15 poważnych i obszernych artykułów naukowych (w tym jeden oddany do druku). Większość z nich opublikowana została w renomowanych czasopismach i monografiach, takich jak: „Vox Patrum”, „Collectanea Theologica”, „Teologia Patrystyczna”, „Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova”, „Veritati et caritati”, „Warszawskie Studia Teologiczne”, „Theological Research”. W przedstawionych do recenzji publikacjach dostrzec można wyraźne dwa bliskie sobie kierunki badań: schizmę nowacjańską oraz pryscylianizm. Zainteresowania Kandydata zmierzają w kierunku badania wpływów nurtów heterodoksyjnych i systemów filozoficznych na proces kształtowania się dogmatu chrześcijańskiego w Kościele pierwszych wieków.

Pierwszy wspomniany kierunek badań to pryscylianizm, któremu Autor poświęcił 9 artykułów, w tym jeden oddany do druku w „Theological Research”, napisany w języku angielskim. Ks. dr K. Sordyl bada doktrynę pryscylianizmu i jego założyciela pod kątem teologicznym z uwzględnieniem kontekstu politycznego, społecznego i religijnego tamtych czasów. Obrona metoda jest słuszna i oryginalna, ponieważ pozwala dostrzec wielowymiarowość studiowanej doktryny pryscylikańskiej. Dzięki temu Habilitant doszedł do przekonania, że nauka Pryscyliana i jego zwolenników poddawana była różnym wpływom.

Jednym z nich była niewątpliwie filozofia oraz gnostycyzm i manicheizm. Ks. K. Sordyl w 4 publikacjach bada wspomniane związki. W artykule: „Wpływ filozofii neoplatońskiej i autorów klasycznych na doktrynę pryscylikańską”, WST 24 (2011) nr 2, s. 255-264 próbuje ukazać obecność pewnych idei neoplatońskich i słownictwa epoki klasycznej w nauce pryscylikańskiej. Słusznie Autor zauważa, że mimo małej liczby wspomnianych zapożyczeń nie należy zaprzeczać istnienia związków myśli Pryscyliana z filozofią neoplatońską i propagowania, chociażby w niewielkim wymiarze, kultury klasycznej.

W tym samym nurcie tematycznym pozostaje artykuł: „Związki doktryny pryscylikańskiej z pismami Hilarego z Poitiers i filozofią stoicką”, „Studia Sandomierskie” 19 (2012) nr 2, 193-204. Habilitant ukazuje obecność w

pryscylianizmie pewnych elementów nauki stoickiej oraz używanego przez stoików słownictwa, które było bliskie także św. Hilaremu z Poitiers.

Ks. dr Krzysztof Sordyl zajmuje się nie tylko wpływem niektórych idei filozoficznych na doktrynę Pryscyliana, ale również bada jej związki z myślą gnostycką i manichejską. Przedstawił to w dwóch artykułach: „Wpływ myśli gnostyckiej i manichejskiej na niektóre praktyki sekty pryscylikańskiej”, „Veritati et caritati” 1 (2013), 300-313 oraz „The influence of Gnosticism and Manichaeism on Priscillianist doctrine, basing on Priscillianist and anti-Priscillianist sources”, „Theological Research” 3 (2015). Zgadzam się z Habilitantem, który jest ostrożny w formułowaniu wniosku o granice tych wpływów, ponieważ nie pozwalają na to poważne niekiedy braki w źródłach.

Druga grupa opracowań związanych z pryscylianizmem dotyczy wpływu Biblii i apokryfów na doktrynę wspomnianej herezji. Ta tematyka opracowana została w trzech publikacjach. Habilitant wykazuje, że Pryscylian korzystał z tekstów Pisma świętego na trzy sposoby. Niezależnie od tego, cel był zawsze taki sam: przekonać innych, że jest autorem ortodoksyjnym a jego nauka została głęboko zakorzeniona w Biblii („Znaczenie tekstów biblijnych w doktrynie pryscylikańskiej”, CT 82 (2012) nr 3, s. 65-78). Z kolei ocena apokryfów dokonana przez Pryscyliana przedstawiona została w artykule: „Znaczenie apokryfów dla teologii pryscylikańskiej na podstawie Traktatów z Würzburga”, „Teologia Patrystyczna” 8 (2011), 27-46. Habilitant dochodzi do wniosku, że Pryscylian dostrzegał w apokryfach pewne korzyści, zwłaszcza gdy chrześcijanin pragnie potwierdzić lub rozjaśnić coś, co jest dla niego niezrozumiałe w księgach natchnionych. Temat apokryfów podjęty też został w opracowaniu „Ojcowie Kościoła i manichejczycy wobec apokryfów na tle kryzysu pryscylikańskiego”, VoxP 33 (2013), t. 60, s. 275-288. Jego Autor odnosi się do opinii Pryscyliana, który uważał korzystanie z tej literatury za dozwolone, aczkolwiek radził, by podchodzić do niej ostrożnie.

Reakcja Kościoła na pryscylianizm, to kolejny temat w omawianym głównym nurcie badawczym Kandydata. Ukazał ją w dwóch artykułach. W pierwszym, zatytułowanym: „Dzieje schizmy pryscylikańskiej (370-385). Dramatyczna likwidacja pryscylianizmu”, VoxP 33 (2013), t. 59, s. 317-327 omawia początki i rozwój pryscylianizmu oraz śmierć jego założyciela. Z kolei w opracowaniu: „Biskupi wobec pryscylianizmu: Synody hiszpańskie wobec schizmy pryscylikańskiej”, w: „Ecclesia in Republica. Studia

patrystyczne zebrane w 90. rocznicę ustanowienia Administracji Apostolskiej na Górnym Śląsku”, red. W. Myszor, SACH.SN 15, Katowice 2014, s. 51-69, Habilitant analizuje zachowane kanony synodalne, w których nie tylko potępiony został pryscylianizm, ale także ukazano ortodosyjną doktrynę Kościoła.

Drugi kierunek badań koncentruje się wokół schizmy nowacjańskiej. Habilitant poświęcił tej tematyce 5 publikacji. Należy zaznaczyć, że Ks. K. Sordyl kontynuuje tutaj badania podjęte przed doktoratem, które zostały uwiecznione wydaniem dysertacji na temat: „Wczesnochrześcijańskie pojęcie Boga. Polemiczne aspekty teologii Nowacjana w *De Trinitate*”, Kraków 2007, ss. 396. Tym razem zainteresowania Kandydata, oprócz pogłębionej refleksji eklezjologicznej, zmierzały w kierunku badania monarchianizmu i patrypasjanizmu.

Problematyka eklezjologiczna opracowana została w trzech artykułach. Habilitant w opracowaniu „Powstanie i rozwój kościoła nowacjańskiego”, *VoxP* 30(2010), t. 55, s. 553-567 zajmuje się procesem powstawania, umacniania się i rozwojem kościoła nowacjańskiego. Wspomniana publikacja jest cenna, ponieważ Autor bierze pod uwagę zarówno kontekst historyczny jak i teologiczny, w jakim ta wspólnota schizmatycka rodziła się i działała. Był to okres stosunkowo długi, bo trwający od III do VIII wieku. Kolejne opracowanie dotyczące kościoła Nowacjana dotyczy rygoryzmu moralnego głoszonych przez jego zwolenników oraz jego struktury hierarchicznej („Próba rekonstrukcji doktryny i struktury kościoła nowacjańskiego”, *VoxP* 32(2012), t. 57, s. 527-542). Ks. K. Sordyl analizując zachowane świadectwa dochodzi do wniosku, że kościół ten nie różnił się od katolickiego na polu dogmatycznym. Najwięcej rozbieżności można dostrzec w dyscyplinie pokutnej obu kościołów. Dlatego w kolejnym artykule poświęconym kościołowi nowacjańskiemu Habilitant zajmuje się oceną możliwości powrotu do wspólnoty Kościoła tzw. *lapsi*, czyli tych, którzy w czasie prześladowania zaparli się Chrystusa („Kryzys nowacjański i jego wpływ na praktykę pokutną Kościoła”, *ACr* 41(2009), t. 41, s. 301-331). Dla Nowacjana ten powrót jest niemożliwy, ponieważ w Kościele nie ma miejsca dla grzeszników, inne zaś zdanie reprezentował papież Korneliusz i biskup Kartaginy, Cyprian. Doprowadziło to do tzw. kryzysu nowacjańskiego, który pokazał dwie różne koncepcje Kościoła.

Drugie zagadnienie, jakie pojawia się w opracowaniach Ks. dra Krzysztofa Sordyla na temat nowacjanizmu odnosi się do herezji zwanej

monarchianizmem, w łonie której powstawały skrajne odłamy, takie jak patrypasjanizm i sabelianizm. W opracowaniu: „*De Trinitate* Nowacjana wobec herezji patrypasjanizmu”, *VoxP* 28(2008), t. 52, s. 993-1010. Habilitant analizuje patrypasjanizm w aspekcie historyczno-egzegetycznym w świetle dzieła Nowacjana „O Trójcy Świętej”. W tym samym nurcie tematycznym pozostaje artykuł: „Teologiczne znaczenie *monarchii* a pojęcie Boga w *De Trinitate* Nowacjana”, *VoxP* 29(2009), t. 53-54, s. 521-539. Autor wykazuje, że Nowacjan utożsamia patrypasjanizm z sabelianizmem, co uzasadnia brak w jego dziele „O Trójcy Świętej” terminu „monarchia”, którym Sabeliusz się nie posługiwał.

Należy wspomnieć o trzecim jeszcze kierunku badań, mianowicie o gnostycyzmie. Habilitant, co prawda, poświęcił temu zagadnieniu tylko jedno opracowanie, wydaje się ono jednak ważne, ponieważ ukazuje zmianę reakcji Kościoła na „fałszywą wiedzę” („Rozwój teologii w II i III w. w konfrontacji z nurtami gnostyckimi, „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie” 10 (2011), s. 827-845). Początkowo była to reakcja sporadyczna, tak jakby nie dostrzegano zagrożenia, jednakże w miarę rozwoju teologii odpowiedź na błędy była coraz szersza, ponieważ pochodziła z dwóch ważnych obszarów życia kościelnego: teologicznego (pisma polemiczne wielkich teologów II i III w.), oraz duszpasterskiego (oficjalne wystąpienia Kościoła).

Podsumowując cały dorobek naukowy Ks. dra Krzysztofa Sordyla, zarówno monografię będącą głównym osiągnięciem naukowym, jak i pozostały dorobek naukowy należy stwierdzić, iż jest on wystarczający do ubiegania się przez niego o stopień naukowy doktora habilitowanego nauk teologicznych. Opracowania, mimo że nie jest ich znacząca liczba (15), bazują na materiale źródłowym, są przemyślane i świadczą niewątpliwie o dojrzałości naukowej ich Autora. Na uwagę zasługuje też monografia habilitacyjna, która na gruncie polskim jest pierwszym dogłębnie opracowanym zagadnieniem doktryny i historii pryscylianizmu. Zainteresowania naukowe Habilitanta ograniczają się do dwóch właściwie tematów: pryscylianizmu i nowacjanizmu, co wcale nie świadczy o jego zbyt wąskiej specjalizacji. Należy bowiem podkreślić, że Ks. K. Sordyl w swoich opracowaniach podejmowane przez siebie zagadnienia bada wieloaspektowo. Wskazane w recenzji braki nie osłabiają wartości merytorycznej książki. Jestem przekonany, że dojrzałość naukowa Habilitanta będzie się pogłębiała i nabierze on większej wiary w siebie, by

bardziej zdecydowanie i odważnie formułować swoje przemyślenia i prowadzić dalsze badania. Liczę zatem na kontynuację zagadnienia pryscylianizmu i nowacjanizmu w kolejnych publikacjach. Dlatego też jednoznacznie pozytywnie oceniam, zarówno rozprawę habilitacyjną jak i pozostały opublikowany dorobek naukowy.

3. Ocena istotnej aktywności badawczej, współpracy międzynarodowej, dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego habilitanta

§ 3. Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta:

Habilitant spełnia wymogi wyznaczone przez kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych w obszarze nauk humanistycznych. Jest autorem następujących publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Web of Science (WoS) czy też na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH):

1. „Ojcowie Kościoła i manichejczycy wobec apokryfów na tle kryzysu pryscylianckiego”, *VoxP* 33 (2013), t. 60, s. 275-288.
2. „Dzieje schizmy pryscylianckiej (370-385). Dramatyczna likwidacja pryscylianizmu”, *VoxP* 33 (2013), t. 59, s. 317-327.
3. „*De Trinitate* Nowacjana wobec herezji patrypasjanizmu”, *VoxP* 28 (2008), t. 52, s. 993-1010.
4. „Teologiczne znaczenie *monarchii* a pojęcie Boga w *De Trinitate* Nowacjana”, *VoxP* 29 (2009), t. 53-54, s. 521-539.
5. „Powstanie i rozwój kościoła nowacjanckiego”, *VoxP* 30 (2010), t. 55, s. 553-567.
6. „Próba rekonstrukcji doktryny i struktury kościoła nowacjanckiego”, *VoxP* 32 (2012), t. 57, s. 527-542.

§ 4. Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta we wszystkich obszarach wiedzy:

- 1) Dorobek Ks. K. Sordyla obejmuje wystarczająco bogate autorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach krajowych, innych niż

znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w § 3, dla danego obszaru wiedzy:

1. „Wpływ filozofii neoplatońskiej i autorów klasycznych na doktrynę pryscylikańską”, WST 24 (2011) nr 2, s. 255-264.
2. „Związki doktryny pryscylikańskiej z pismami Hilarego z Poitiers i filozofią stoicką”, „Studia Sandomierskie” 19 (2012) nr 2, s. 193-204.
3. „Znaczenie tekstów biblijnych w doktrynie pryscylikańskiej”, CT 82 (2012) nr 3, s. 65-78.
4. „Znaczenie apokryfów dla teologii pryscylikańskiej na podstawie *Traktatów z Würzburga*”, „Teologia Patrystyczna” 8 (2011), s. 27-46.
5. „Wpływ myśli gnostyckiej i manichejskiej na niektóre praktyki sekty pryscylikańskiej”, „Veritati et caritati” 1 (2013), s. 300-313.
6. „Biskupi wobec pryscylianizmu: Synody hiszpańskie wobec schizmy pryscylikańskiej”, w: „Ecclesia in Republica. Studia patrystyczne zebrane w 90. rocznicę ustanowienia Administracji Apostolskiej na Górnym Śląsku”, red. W. Myszor, SACH.SN 15, Katowice 2014, s. 51-69.
7. “The influence of Gnosticism and Manichaeism on Priscillianist doctrine, basing on Priscillianist and anti-Priscillianist sources”, „Theological Research” 3 (2015), artykuł przyjęty do druku.
8. „Kryzys nowacjanowski i jego wpływ na praktykę pokutną Kościoła”, ACr 41 (2009), t. 41, s. 301-331.
9. „Rozwój teologii w II i III w. w konfrontacji z nurtami gnostyckimi”, „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie” 10(2011), s. 827-854.

2) W dorobku Ks. K. Sordyla nie znajdujemy autorstwa lub współautorstwa odpowiednio dla danego obszaru: opracowań zbiorowych katalogów, zbiorów, dokumentacji prac badawczych ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych.

3) Habilitant publikuje wiele w czasopiśmie i monografiach punktowanych, nie podaje jednak sumarycznego „impact factor” publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR).

4) Habilitant nie podaje także liczby cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS).

5) Habilitant nie podaje też indeksu Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (W oS).

6) Habilitant nie kierował międzynarodowymi ani krajowymi projektami badawczymi, ani też nie uczestniczył w takich projektach.

7) Habilitant nie otrzymał nagród międzynarodowych czy też krajowych za działalność naukową.

8) Habilitant wygłosił 2 referaty na krajowych konferencjach tematycznych:

1. „Pojęcie Boga w *De Trinitate*. Polemiczne aspekty teologii Nowacjana”. Referat na spotkaniu Sekcji Patrystycznej w Łodzi w 2007 r. na temat: „Wczesnochrześcijańska literatura orientalna”.

2. „Dzieje schizmy pryscylikańskiej (370-385). Dramatyczna likwidacja pryscylianizmu”. Referat na spotkaniu Sekcji Patrystycznej w Katowicach w 2012 r. na temat: „Zło w człowieku, Kościele i świecie według Ojców Kościoła”.

Ocena ogólna aktywności badawczej, współpracy międzynarodowej, dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego Habilitanta jest pozytywna.

§ 5. Kryteria oceny w zakresie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej habilitanta we wszystkich obszarach wiedzy:

1) Habilitant nie uczestniczył w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych.

2) Habilitant uczestniczył w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych:

1. Udział w krajowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Sekcję Patrystyczną w Łodzi w 2007 r. na temat: „Wczesnochrześcijańska literatura orientalna”.

2. Udział w krajowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Sekcję Patrystyczną w Katowicach w 2012 r. na temat: „Zło w człowieku, Kościele i świecie według Ojców Kościoła”.

3. Udział w konferencjach naukowych organizowanych przez Instytut patrystyczny „Augustinianum” w Rzymie w latach 2009-2014 na temat: „Incontro di studiosi dell'antichità cristiana”.

3) Habilitant nie otrzymał żadnych nagród czy wyróżnień.

4) Habilitant nie brał udziału w konsorcjach ani sieciach badawczych.

5) Habilitant nie kierował projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych.

6) Habilitant należał do komitetu redakcyjnego „Veritati et Caritati”. Wydawnictwo Naukowe Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie.

7) Habilitant jest członkiem:

- Polskiej Sekcji Patrystycznej przy Komisji Episkopatu Polski ds. Nauki Katolickiej
- Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie.

8) Osiągnięcia dydaktyczne habilitanta:

- Prowadził wykłady monograficzne na temat duchowości Ojców greckich w Instytucie Teologicznym im. Św. Jana Kantego w Bielsku-Białej.
- W katedrze patrologii uczestniczył w prowadzeniu seminariów magisterskich oraz seminarium doktoranckiego.
- W Papieskim Kościelnym Instytucie Polskim w Rzymie wygłosił cykl wykładów dotyczących kwestii ortodoksji i herezji w starożytnym Kościele.
- Prowadził wykłady z patrologii dla Zgromadzeniu Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo.

- Prowadził warsztaty dla uczniów LO im. Marii Konopnickiej w Milówce na temat: „Ojcowie wczoraj i dziś” oraz dla uczniów Zespołu Szkół nr 1 w Andrychowie na temat: „Aktualność przesłania Ojców Kościoła”.

9) Habilitant nie sprawował opieki naukowej nad studentami.

10) Habilitant nie sprawował opieki naukowej nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego.

11) W latach 2008-2014 Habilitant przebywał na stypendium habilitacyjnym w Instytucie Patrystycznym „Augustinianum” Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego. Uczestniczył w wykładach (*specializzazione patristica*) w wymienionym ośrodku akademickim. Brał udział w kursie archeologii chrześcijańskiej organizowanym przez Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana w Rzymie w roku akademickim 2009/2010 .

12) Habilitant nie wykonał żadnych ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego czy podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców.

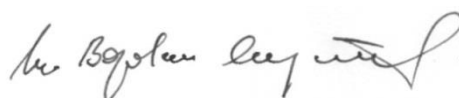
13) Habilitant nie brał udziału w zespołach eksperckich ani konkursowych.

14) Habilitant recenzował dwa artykuły naukowe zgłoszone do periodyku „Veritati et Caritati”.

Działalność dydaktyczna i organizacyjna Habilitanta nie należy do zbyt aktywnych. Tym, co z pewnością usprawiedliwia taki stan rzeczy, jest jego pobyt na stypendium naukowym w Rzymie, tuż po doktoracie, do ubiegłego 2014 roku. Można jedynie pochwalić Kandydata, że godził studia, zbieranie materiałów do habilitacji, pisanie artykułów i książki habilitacyjnej. Jestem przekonany, że po habilitacji działalność Ks. Krzysztofa Sordyla zwiększy się. Oceniam pozytywnie osiągnięcia naukowo-badawcze Habilitanta.

4. Wniosek końcowy

Podsumowując cały dorobek naukowy oraz aktywność badawczą Ks. dra Krzysztofa Sordyla należy stwierdzić, że spełnia wymogi, by mógł ubiegać się o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych. W swoich publikacjach podejmuje niezwykle ważne tematy, nieco zepchnięte na dalszy plan w polskich opracowaniach. Badane przez niego trudne zagadnienia związane z pryscylianizmem i nowacjanizmem pod kątem historycznym i teologicznym stanowią swoiste *novum*, otwierają pole do podejmowania dalszych refleksji historycznych i teologicznych. Z całą pewnością oryginalne w opracowaniach Kandydata są studia nad wpływem nurtów heterodoksyjnych i systemów filozoficznych na proces kształtowania się dogmatu chrześcijańskiego w Kościele pierwszych wieków. Habilitant swoją refleksję teologiczną i historyczną opiera na źródłach, w wielu miejscach przez niego tłumaczonych z języka greckiego bądź też łacińskiego oraz na opracowaniach, zwłaszcza obcojęzycznych, co świadczy o jego erudycji i orientacji w podejmowanej problematyce. Dlatego też, biorąc pod uwagę wszystkie oceniane dokonania naukowe, dydaktyczne i organizacyjne Ks. dra Krzysztofa Sordyla, ostatecznie oceniam je pozytywnie i uznaję za w pełni uzasadnione ubieganie się przez niego o nadanie mu stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych w zakresie patrologii.

Ks. prof. UAM dr hab. Bogdan Czyżewski
WT UAM w Poznaniu
Zakład Teologii Patrystycznej
i Historii Kościoła

Gniezno, dnia 23 listopada 2015 r.